

ILK TEMIR DAVRIDA
SURXON VOHASI:

BANDIXON II YODGORLIGINING YANGI ARXEOLOGIK TADQIQOTLARI

Shapulatov Ulug'bek Xoltojiyevich,

TerDU Ilmiy-tadqiqot markazi yetakchi ilmiy xodimi

Ma Jian,

Xitoy Xalq Respublikasi Shimoliy-G'arbiy universiteti
Madaniy meros maktabi direktori, professor

Annotatsiya:

Mazkur maqolada ilk temir davrida Surxon vohasining tarixiy-madaniy rivojlanishi Bandixon II yodgorligida 2024-yilda olib borilgan arxeologik tadqiqotlar asosida tahlil qilinadi. Qazishmalar jarayonida stratigrafik kuzatuvlar, tipologik tahlillar va radiokarbon (C14) usullari qo'llanilib, yodgorlikning xronologiyasi va madaniy xususiyatlari aniqlashtirildi. Aniqlangan konstruktiv birliklar, sopol buyumlar va boshqa artefaktlar hududda shakllangan ijtimoiy-iqtisodiy ha-

yot hamda hunarmandchilik darajasi haqida muhim ma'lumot beradi. Tadqiqot natijalari Surxon vohasida ilk temir davri madaniyatining shakllanishi va rivojlanish bosqichlarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlari:

Surxon vohasi, Bandixon II, ilk temir davri, arxeologik qazishmalar, stratigrafiya, radiokarbon (C14), Yaz madaniyati, sopol buyumlar, xronologiya

СУРХАНДАРЬИНСКИЙ ОАЗИС В РАННЕМ ЖЕЛЕЗНОМ ВЕКЕ: **НОВЫЕ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПАМЯТНИКА БАНДИХАН II**

Аннотация:

В статье рассматривается историко-культурное развитие Сурхандарьинского оазиса в раннем железном веке на основе археологических исследований памятника Бандихан II, проведённых в 2024 году. В ходе раскопок применялись стратиграфический анализ, типологические методы и радиоуглеродное датирование (C14), что позволило уточнить хронологию и культурные особенности памятника. Обнаруженные конструктивные элементы, керамика и другие артефакты дают важную информацию о социально-экономической жизни региона. Полученные результаты имеют важное значение для изучения формирования и развития культуры раннего железного века в Сурхандарьинском оазисе.

Ключевые слова:

Сурхандарьинский оазис, Бандихан II, ранний железный век, археологические раскопки, стратиграфия, радиоуглеродный анализ, культура Яз, керамика, хронология.

THE SURKHAN OASIS IN THE EARLY IRON AGE: NEW ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS OF THE BANDIXON II SITE

Abstract:

This article examines the historical and cultural development of the Surkhan oasis during the Early Iron Age based on archaeological investigations conducted in 2024 at the Bandixon II site. The research applied stratigraphic analysis, typological methods, and radiocarbon (C14) dating to clarify the chronology and cultural characteristics of the site. The identified structural remains, ceramics, and other artifacts provide important information about the socio-economic life and craft production of the region. The results contribute significantly to understanding the formation and development of Early Iron Age culture in the Surkhan oasis.

Keywords:

Surkhan oasis, Bandixon II, Early Iron Age, archaeological excavations, stratigraphy, radiocarbon dating, Yaz culture, ceramics, chronology.

Kirish.

Surxondaryo vohasi Markaziy Osiyoning eng qadimgi dehqonchilik va madaniy markazlaridan biri sifatida arxeologiya fanida alohida o'rin egallaydi. Ushbu hudud geografik jihatdan qulay joylashuvi, ya'ni tog' va voha landshaftlarining tutashgan hududida joylashganligi sababli qadimgi davrlardan boshlab insoniyat faoliyati uchun muhim makon bo'lib kelgan. Ayniqsa, Surxon - Sherobod daryolari havzasi qadimgi sug'orma dehqonchilik tizimlarining shakllanishi va rivojlanishida muhim rol o'ynagan.

So'nggi o'n yilliklarda olib borilgan arxeologik tadqiqotlar natijasida Surxondaryo vohasida bronza va ilk temir davrlariga oid ko'plab yodgorliklar aniqlanib, ularning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyotdagi o'rnini o'rganilmoqda. Ushbu jarayonda Bandixon vohasi ham alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Mazkur hudud Boysun tog'lari etaklarida, suv manbalariga yaqin joylashgan bo'lib, qadimgi aholi uchun tabiiy va xo'jalik sharoitlari jihatidan

nihoyatda qulay bo'lgan. Bandixon vohasida joylashgan Bandixon II yodgorligi esa ushbu hududning ilk temir davri tarixini o'rganishda muhim arxeologik manbalardan biri hisoblanadi.

Bandixon II yodgorligi Surxondaryo viloyatining Bandixon tumanida, Bandixon tumani markazidan taxminan 1 km shimoli-sharqda, markaziy Surxon-Sherobod daryosi vodiysidagi Bandixon vohasida joylashgan. Bandixon vohasining shimoli-g'arbida G'arbiy Tyan-Shan tizmasining davomi bo'lgan Boysun tog'larining janubiy qismi joylashgan. Boysun tog'laridan boshlanuvchi Boysun daryosi g'arbdan sharqqa qarab oqib, bir qancha irmoqlarni hosil qiladi. Bandixon vohasi Boysun daryosining janubi-sharqiy irmog'i Kofrun daryosining (Kofrunsoy) allyuvial tekisligida joylashgan. Vohaning o'rtacha balandligi 440 metr, relyefi tekis, iqlimi mo'tadil kontinental. Qishlari yumshoq va nam, yozi issiq va quruq, eng ko'p yog'ingarchilik qishda bo'ladi. Yillik yog'in miqdori 160–200 mm. Tuproq unumdorligi bu hududda dehqonchilik va ekin yetishtirish uchun juda qulay (Getis va boshq. 1996).

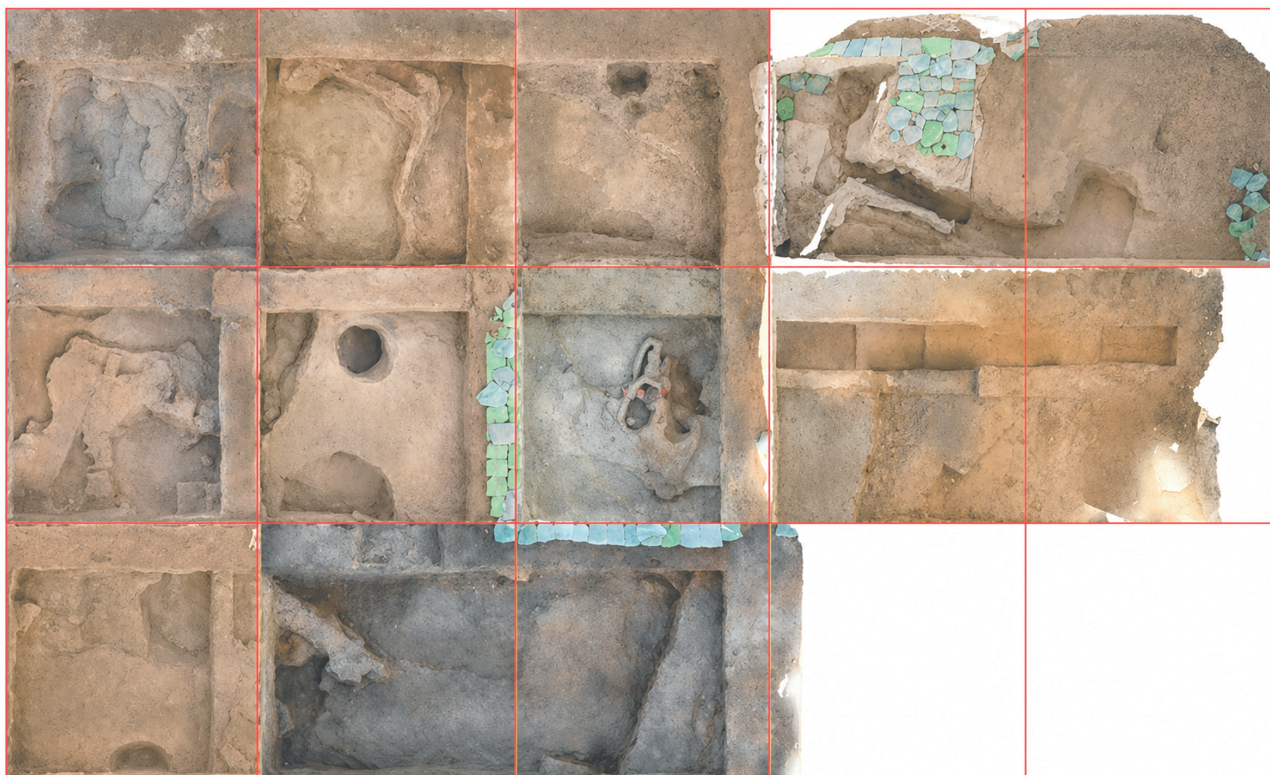
Bandixon II Bandixon arxeologik yodgorlik majmuasining markaziy qismida joylashgan. Uning rejasini shimoldan janubi-g'arbgacha (shimoldan 30° sharqqa) yo'naltirilgan to'rtburchak shaklda bo'lib, uzunligi shimoldan janubga taxminan 113 metr va kengligi sharqdan g'arbgacha 97 metrni tashkil etadi, balandligi taxminan 3 metrni tashkil qiladi. Joyning yuzasi siyrak, past bo'lyi o'simliklar bilan qoplangan.

Adabiyotlar tahlili:

Miloddan avvalgi VIII–VII asrlardagi qadimgi Baqtriya hududidagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni arxeologlar bronza davri, ya'ni Nomozgoh VI madaniyatining qayta tiklanishi deb ko'rsatadilar (Аскарлов А., Альбаум Л.И. 1979. 77–79-б; Сверчков Л.М., Бороффа Н. 2016. № 1 (32). 5-6-бет;). Shu davrdan boshlab Baqtriya aholisi suv o'zlanlari bo'ylab tarqalib, keng hududlarni o'zlashtirganlar. XX asrning 70–80 - yillarida Baqtriyadan miloddan avvalgi I ming yillikning birinchi choragiga oid 240 ga yaqin yodgorlik aniqlangan (Сагдуллаев А.С. 1987. 3-б.). Faqat Surxondaryo vohasidan 1986 yilga qadar 36 ta yodgorlik topilgan (Сагдуллаев А.С. 1987. 12-б.).

1969—1974-yillarda O'zbekiston San'atshunoslik ekspeditsiyasi Surxondaryo viloyatida keng qamrovli arxeologik tadqiqotlar olib borib, 105 ta qadimgi yodgorliklarni aniqladi va hujjatlashtirdi. Bandixon vohasida esa Bandixon II (Вектера) (Беляева Т.В., Хакимов З.А. 1973 35-51-б; Сагдуллаев Т., Хакимов З. 1976) yodgorliklarini fanga kiritdi.

Ekspeditsiya ma'lumotlariga ko'ra, Bandixon II yodgorligi umumiy maydoni taxminan 10–12 gektarni tashkil etadi va uch qismdan iborat. Markazda yon tomoni uzunligi taxminan 100 metr bo'lgan kvadrat tepalik joylashgan. Bu yerda dastlabki qazishma ishlari tepalikning janubiy qismida 4 m × 4 m shurf qazish ishlarini olib borilib, silindrsimon idishlar, sopol idishlar va toshdan yasalgan bug'doy maydalash uchun ishlatilgan mehnat qurolarini topadi (Rtveladze E.V., Xakimov Z.A., 1975). Rtveladze ushbu kichik hajmdagi qazishmalar natijasida topilgan ashyolarning

2024 yildagi qazish maydonlari.

xususiyatlaridan kelib chiqib, madaniy o'ziga xosliklari Yaz II ga o'xshash Bandixon II manzilgohi sifatida belgilangan (Rtveladze, E.V., 1974, 1976).

2005 - yilda Germaniya arxeologiya instituti (DAI) Boysun arxeologik ekspeditsiyasi bilan hamkorlikda Bandixon o'lkasida ikkinchi arxeologik qazishma olib bordi. Ushbu qazish yodgorlikning shimoliy tashqi devorida olib borildi, u erda 10 m × 10 m trench qazildi. Tadqiqot ishlari yodgorlikning stratigrafiyasi va turar-joy tuzilmasini yanada aniqlashtirish imkonini berdi, turli xil sopol va toshdan yasalgan buyumlar topildi.

“2005 yilda Bandixonida olib borilgan arxeologik tadqiqotlar” (L.M.Sverchkov, N. Boroffka, 2005) nomli qazishma hisobotida qazishma va tashqi devor kesmasining profil chizmalari kiritilgan. Stratigrafik va tipologik tahlillar natijasida yodgorlikning dastlabki xronologik ketma-ketligi aniqlandi, u Yoz II-Yoz III davrlar bilan xronologiyalashtirilgan. Ushbu tadqiqot yodgorlikning xronologiyasi va strukturaviy xususiyatlarini yaxshiroq tushunish uchun muhim ma'lumotlarni taqdim etdi.

Tadqiqot metodologiyasi.

2024-yil davomida Bandixon II yodgorligida olib borilgan arxeologik tadqiqotlar kompleks yondashuv asosida, dala kuzatuvlari, stratigrafik tahlil, tipologik solishtirish hamda laboratoriya usullarini qo'llagan holda amalga oshirildi. Qazish ishlari ikki mavsumda – aprel - iyun hamda sentabr - noyabr oylarida olib borildi.

Arxeologik qazishmalar yodgorlikning sharqiy qismida tashkil etilib, umumiy hisobda o'n ikkita 5×5 metr o'lchamdagi kvadrat qazishma maydoni hamda bitta 4×1 metr o'lchamdagi kesma (profil) ochildi. Natijada jami 304 kvadrat metr maydon stratigrafik jihatdan o'rganildi. Qazish jarayonida qatlamlar ketma-ketligi, ularning tarkibi, rang o'zgarishlari va aralashmalari muntazam ravishda kuzatilib, barcha ma'lumotlar dala kundaliklari, chizmalar va fotohujjatlar orqali qayd etildi.

Tadqiqot davomida aniqlangan arxeologik obyektlar konstruktiv birliklar sifatida tizimlashtirilib, ularning funksional va tipologik xususiyatlarini aniqlashtirildi. Jami 73 ta konstruktiv birlik qayd etilib, ular orasida turli xo'jalik va turar-joyga oid obyektlar - chuqurlar, devorlar, qatlamlar, o'choqlar, platformalar, kul yig'indilari, xandaqlar hamda don saqlash va pishirish bilan bog'liq inshootlar mavjud. Har bir obyektning joylashuvi, o'lchami, tuzilishi va stratigrafik o'rni alohida hujjatlashtirildi.

Artefaktlarni o'rganishda asosiy e'tibor ularning tipologik va texnologik xususiyatlarini aniqlashga qaratildi. Topilmalar orasida sopol buyumlar asosiy o'rinni egallab, ularning shakli, ishlab chiqarish texnikasi va bezak elementlari tahlil qilindi. Eng ko'p uchraydigan shakllar sifatida silindrakonus va bikonik idishlar qayd etildi. Tosh buyumlar ishlab chiqarish va qayta ishlash jarayonlari bilan bog'liq bo'lib, ular orasida tegirmon toshlari, silliqlash

asboblari va bolg'alar alohida ajralib turadi. Shuningdek, kam sonli bo'lsa-da, bronza va suyakdan yasalgan buyumlar ham aniqlanib, ularning funksional vazifasi o'rganildi.

Yodgorlikning xronologiyasini aniqlashda nisbiy va mutlaq sanalash usullari qo'llanildi. Nisbiy sanalash tipologik tahlil asosida amalga oshirilib, sopol buyumlarning shakli va ishlab chiqarish texnologiyasi boshqa yodgorliklar bilan qiyoslandi. Mutlaq sanalash esa radiokarbon (C14) tahlillari asosida olib borildi. Ushbu usullar natijasida yodgorlikning dastlabki qurilish va faoliyat davri miloddan avvalgi 1000–800-yillar oralig'iga to'g'ri kelishi aniqlashtirildi.

Bundan tashqari, stratigrafik kuzatuvlar asosida qazishma maydonlarida materikkacha yetib borildi va madaniy qatlamning qalinligi kamida 2,4 metrni tashkil etishi qayd etildi. Qatlamlarning shakllanish jarayoni, artefaktlarning tarqalishi hamda konstruktiv birliklarning joylashuvi tahlil qilinib, yodgorlikning rivojlanish bosqichlari aniqlashtirildi. Natijada Bandixon II yodgorligi uch asosiy davrga bo'linishi mumkinligi ilmiy jihatdan asoslab berildi.

Tahlil va natijalar.

Bandixon II yodgorligining maydoni, birinchi navbatda, shaharning tashqi devori va turli ichki xususiyatlar, jumladan, uylar, omborxonalar, kul uchun yamalar va o'choqlardan iborat. Shahar devori yodgorlikning eng tashqi chegarasida joylashgan va eng muhim mudofaa inshooti bo'lib xizmat qilgan.

Shahar tashqi devori ichida ko'plab xususiyatlar, jumladan, bir nechta xonalar, omborxonalar, kul chuqurlari (yama) va o'choqlari ochildi. Xonalar tashqi devorning ichki tomoniga yaqin joylashgan va odatda shimoli-g'arbiy, janubiy-sharqiy yo'nalishga qarab yonalgan. Xonalar ichidagi pol qismi yaxshi saqlangan bo'lib, qadimiy hayot manzaralarini aks ettiruvchi idish-ovoq yamalari, o'choq va kul chuqurlari, shuningdek, sochilib ketgan sopol parchalari mavjud. Uylar orasidagi ajratuvchi devorlar shahar tashqi devoriga qaraganda ancha torroq bo'lib, paxsa yordamida ba'zi joylarida esa xom g'ishtdan qurilgan bo'lib, ular mustahkam va yaxshi saqlanib qolgan. Xonalar ichidagi bo'linish devorlari yonida bir nechta qulagan tom qismining qoldiqlari aniqlandi, bu binolarning o'ziga xos me'moriy shakli va tuzilishini o'rganish va rekonstruksiya qilish uchun muhim ma'lumotlarni taqdim etadi.

Yodgorlikning tashqi devori yaxshi saqlanib qolgan va aholi punktining eng chetida joylashgan. Uning taglik kengligi taxminan 5 metr, tepaga qarab torayadi va hozirda balandligi 2,1 metri saqlanib qolingan. Devor katta, bardoshli paxsa bloklaridan qurilgan. Devor ichida shahar devoriga parallel va unga perpendikulyar bo'lgan, shaharga olib boradigan yo'laklar mavjud bo'lib, qazishma ishlari jarayonida tashqi devorning oralik qismida "T" shaklidagi bo'shliq topildi.

Tashqi devorni stratigrafik jihatdan o'rganish orqali biz devorning qurilishi va foydalanishi haqida aniq tushunchaga ega bo'ldik. Devor dastlab qizil va yashil rangli tuproq bloklarini o'z ichiga olgan tekis yuzaga qurilgan. 10 sm qalinlikdagi sariq tuproq qatlami birinchi marta bu sirtga qo'lda qo'llanilgan. To'ldiruvchi qatlam toza bo'lib, toshlar yoki sopol parchalari minimal qo'shilgan. Bu qatlam

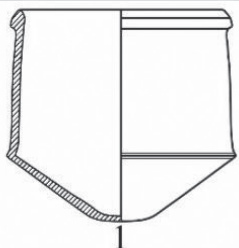
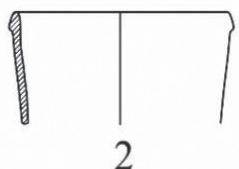

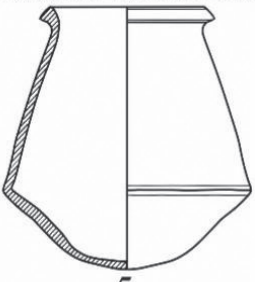
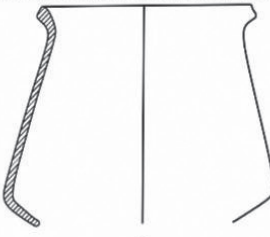

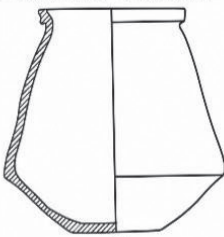

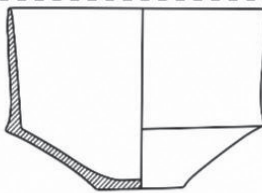
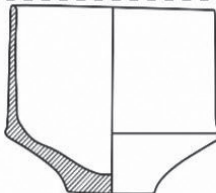
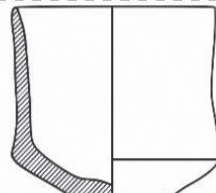

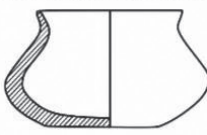
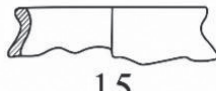
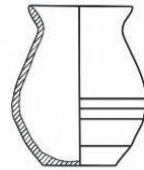

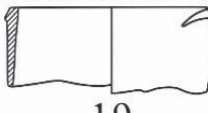
ustidagi devorlarni ikki tomondan qurish uchun katta, oddiy paxsa bloklari ishlatilgan, devorlar orasidagi bo'shliqni xom g'ishtlar to'ldirgan. Aholi punktidan foydalanishning turli bosqichlarida shahar devori ko'p marta ta'mirlangan. Devorning ichki tomoni qiyaroq, tashqi tomoni esa zamonaviy inson faoliyati natijasida shikastlangan, natijada qisman qiyalik paydo bo'lgan. Dastlabki konstruksiya mudofaa maqsadlari uchun tik ko'rinishga ega bo'lgan bo'lishi mumkin.

Kuzatishlarning dastlabki tahlilidan ko'rinib turibdiki, Bandixon II yodgorligidagi tashqi devori va uning o'tish yo'llari Surxondaryo vohasidagi Sopolli madaniyatining bronza davriga tegishli bo'lgan Sopolitepa yodgorligining devori va saqlash joylari bilan bir qator o'xshashliklarga ega. Bundan farqli ravishda, ular xuddi shu ilk temir davri Talloshqon I yodgorligining devorlari, o'tish yo'llari va yarim doira shaklidagi mudofaa inshootlaridan farq qiladi.

Birinchiidan, kulolchilik turlariga kelsak, kulolchilikning asosiy shakllariga devori bukilgan silindrsimon idishlar, devori tekis silindrsimon ko'zalar va bikonik idishlar, sopol kosalar, jumrakli idishlar, sopol qozonlar kabilar kiradi. Xuddi shunday kulolchilik turlari Surxondaryo viloyatida joylashgan Kuchuktepa (A.Аскарлов ва Л.И. Альбаум, 1979) va Talashkantepa, Murg'ob vohasidagi Yoztepa (B.M. Массон, 1959), Amudaryo janubiy qirg'oqdagi Tillatepa kabiyodgorliklardan topilgan (B.И. Сарияниди, 1972) (57-rasm). Ikkinchiidan, kulolchilik texnikasiga kelsak, Bandixon II sopol idishlari asosan kulolchilik charxida yasalgan bo'lib, maxsus qoliplarda yoki qo'lda yasalgan kulolchilik namunalari juda kam. Ikkinchiidan, artefaktlarning morfologik belgilarini solishtirganda, Bandixon II da asosiy sopol idishlar turlari bukilgan devorli silindrsimon ko'zalar, devori tekis silindrsimon ko'zalar, devori bukilgan ba'zi silindrsimon ko'zalar esa chetidan pastda keng botiq o'yilgan tasmaga ega. Kulolchilik ishlab chiqarish usuli, birinchi navbatda, charxda yasalgan bo'lib, maxsus qoluplar yoki qo'lda yasalgan kulolchilik namunalari juda kam. A.A. Asqarovning so'zlariga ko'ra Kuchuktepa manzilgohini xronologik o'rganishda stratigrafiya va tipologiyadan foydalanib, Kuchuktepa o'lkasini to'rt fazaga ajratdi: Kuchuk I (miloddan avvalgi 1000 - mil. 850), Kuchuk II (miloddan avvalgi 850 - 700), Kuchuk III (miloddan avvalgi 700 - 500 yillar.) va Kuchuk IV (miloddan avvalgi 500 - 400 miloddan avvalgi). A. Asqarov Kuchuktepada kulolchilik uslubi evolyutsiyasi ketma-ketligini umumlashtirgan: Kuchuk III davrida gardishi ilgaksimon idishlar soni keskin kamaygan, gardishi tekis idishlar esa sezilarli darajada ko'paygan. Uning tadqiqotlari va Bandixon II davridagi kulolchilik xususiyatlarini qiyoslagan holda, Bandixon II makoni Kuchuk madaniyatining III bosqichiga mansub, miloddan avvalgi 700-500 yillarga to'g'ri keladi, degan xulosaga kelish mumkin.

Bandixon II yodgorligidan topilgan artefaktlarning xususiyatlari va radiokarbon (C14) tahlillari natijalariga asoslanib, dastlabki qurilish va foydalanish davrini miloddan avvalgi 1000 yildan eramizdan avvalgi 800 yillarga to'g'ri kelishini aytish mumkin.

Ushbu tipologik tahlil natijasida yodgorlikning xrono-

	Bandikhan II	Talashkantepa I lower layer of stratigraphy	Kuchuktepa Kuchuk III	Yaz-tepa Yaz II
Folded rim jar with a slanted bottom	 1	 2	 3	 4
Beak-shaped rim jar with a slanted bottom	 5	 6	 7	 8
Straight wall jar with a slanted bottom	 9	 10	 11	 12
Convex wall jar	 13	 14	 15	 16
Pot	 17	 18	 19	

Bandixon II yodgorligi sopollari taqqoslash va solishtirish.

logiyasini belgilash radiokarbon (C14) tahlil natijalariga ham mos keladi. 2023-yilda O'zbekiston-Xitoy qo'shma arxeologik ekspiditsiya a'zolari Bandixon II yodgorligida arxeologik qidiruv nazorat ishlarini o'tkazgan va radiokarbon tahlil namunalari uchun namunalar to'pladi. Bu namunalar 2005 yilda yodgorlikning shimoli-sharqiy qismida qazilgan qazishma maydonining janubiy devoridan suyak namunasini (laboratoriya raqami 23UZS33) oldi. Sverchkov va Boroffka (Л.М. Сверчков ва Н. Барофка. 2007) qazishma hisobotidan olingan stratigrafik profil diagrammasi asosida qazishma maydonining uchinchi qatlamidan suyak namunasi olingan va uning radiokarbon sanasi kalibrlangan, davri miloddan avvalgi 912 yildan 816 yilgacha bo'lgan sanani bergan (95,4% ehtimol). Bundan tashqari, yodgorlikning janubi-sharqiy qismida burg'ulash usullaridan foydalangan holda 2,5 metr chuqurlikda olingan suyak namunasi (laboratoriya raqami 23UZS32) radiokarbon sanasi miloddan avvalgi 1043 yildan 904 yilgacha bo'lgan (95,4% ehtimol) davrni berdi. Ushbu ikkita radiokarbon tahlil namunalari ma'lumotlar to'plamidan xulosa qilish mumkinki, yodgorlikning mutlaq sanasi miloddan avvalgi 1043 va 816 yillar oralig'ida.

Xulosa va takliflar.

Bandixon vohasida olib borilgan arxeologik tadqiqotlar natijasida hududdagi qadimiy yodgorliklarning tarqalishi va xronologiyasi bo'yicha muhim ma'lumotlar qo'lga kiritildi. Stratigrafik kuzatuvlar va sinov qazishmalari asosida radiokarbon (C14) tahlillari uchun zarur namunalar olindi hamda vohaning tarixiy rivojlanish ketma-ketligini aniqlashtirish imkoniyati yaratildi. Xususan, Yaz madaniyatiga oid bo'lishi mumkin bo'lgan oltita qo'rg'onning aniqlanishi hududning qadimgi aholi tarixi va etnomadaniy jarayonlarini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Olib borilgan tadqiqotlar Bandixon vohasida hali to'liq o'rganilmagan ko'plab arxeologik obyektlar mavjudligini ko'rsatdi. Shu bois, kelgusida tizimli qazishmalarni davom ettirish, yangi yodgorliklarni aniqlash va xaritalashtirish, shuningdek, stratigrafik va xronologik tadqiqotlarni chuqurlashtirish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, tog'li va voha hududlari o'rtasidagi madaniy aloqalarni o'rganish kelajakdagi tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Getis, A., Getis, J. and Fellmann, J.D., 1996. Introduction to geography. England: Wm. C. Brown. 1996.
2. Аскарлов А., Альбаум Л.И. Поселение Кучуктепа. – Ташкент: Фан, 1979. – С.77–79;
3. Беляева Т.В., Хахимов З.А. Древнебактрийский памятники Миршаде. В кн.: Из истории античной культуры Узбекистана. Ташкент, 1973, с. 35—51.
4. Массон В.М. Древнеземледельческая культура Маргианы. М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1959. 215 с.
5. Ртвеладзе, Э.В. Новые древнебактрийские памятники на юге Узбекистана. История материальной культуры Узбекистана, 21, 1976. С- 93-99.
6. Ртвеладзе, Э.В. Разведочное изучение бактрийских памятников на юге Узбекистана. Древняя Бактрия. Предварительные сообщения об археологических работах на юге Узбекистана, Л, 1974. С- 74-85.
7. Ртвеладзе, Э.В., Хахимов, З.А. Археологические исследования в Бандыхане. Всесоюзная археологическая конференция. Тезисы докладов. Киев. 1975.
8. Сагдуллаев А.С. Усадьбы древней Бактрии. – Ташкент: Фан, 1987. – С.3.
9. Сагдуллаев Т., Хахимов З. Археологическое изучение городища Кызыл-тепе (По итогам работ 1973-1974 гг.). – Бактрийские древности. –Л., 1976.
10. Сарияниди В.И. Раскопки Тилля-Тепе в Северном Афганистане. // М.: 1972. 96 с.
11. Сверчков Л.М., Бороффка Н. Период Яз – II: этапы и хронология. // Вестник археологии, антропологии и этнографии. 2016. № 1 (32). – С. 5-6.
12. Сверчков, Л.М. and Бороффка, Н. Археологические исследования в Бандыхане в 2005 г. Труды Байсунской Научной Экспедиции, 2007. С-97-141.
13. Сверчков, Л.М. and Бороффка, Н. Комплекс периода Яз II из Бандыхана. История материальной культуры Узбекистана, Фан. 2008. С- 50-55.